

RASPELCA PRONAĐENA ISPOD DUBROVAČKE KATEDRALE

Prigodom arheoloških iskopavanja ispod dubrovačke katedrale i „Pujiške pijace“ tijekom osamdesetih godina 20. st., koje je vodio Josip Stošić, među brojnim numizmatičkim predmetima pronađeno je i šezdesetak svetačkih, odnosno hodočasničkih medaljica i raspelaca/križića iz 16. – 17. st. U članku je riječ o raspelcima, priložima iz grobova 21 i 22.

KLJUČNE RIJEČI: *dubrovačka katedrala, grobni nalazi, raspelca/križići – privjesci*

Posvećujući ovaj skromni prilog našem dragom, dugogodišnjem prijatelju i vrsnom kolegi, prerano otišlome Zdenku Brusiću, odabrali smo za predočenje javnosti, prigodno i znakovito, nekoliko vrlo lijepo izrađenih raspelaca, iskopanih tijekom istraživanja provedenih ispod dubrovačke katedrale Gospe Velike, kako narod kaže, odnosno službeno Uznesenja Majke Božje.¹ Barem izdaleka sličnih ovima izuzetno krasnim križićima, a uostalom ni svetačkim, odnosno hodočasničkim medaljicama već vrlo odavna nismo vidjeli ni u kojem prošteništu, ni u Hrvatskoj, a ni diljem Europe. Premda današnja potražnja za takva *devotionalia* nije ništa manja nego prije nekoliko stoljeća, proizvodnja medaljica i raspelaca svela se na tužne predmete od plastike ili aluminija. Zastvorena je i najplodnija kovnica za sličan materijal u Milanu, „Stabilimento Johnson“. Jedino se još svugdje mogu kupiti solidne, kovane medaljice s tekстом *Crux sancti patris Benedicti* koji, naravno, nitko ne zna pročitati, a ni protumačiti ako nije priložena kakva ceduljica s tumačenjem. A uopće, tko danas i znade latinski?

CRUCIFIXES FOUND UNDERNEATH THE DUBROVNIK CATHEDRAL

The numerous numismatic items found during the excavations underneath the Dubrovnik Cathedral and “Pujiška pijaca” led by Josip Stošić in the 1980s included around 60 saints and pilgrimage medallions and small crosses from the 16th and 17th centuries. The article analyzes the crosses – grave goods from Graves 21 and 22.

KEYWORDS: *Dubrovnik Cathedral, grave goods, cross pendants*

Commemorating the premature death of our dear, longtime friend and distinguished colleague Zdenko Brusić, we are using the opportunity to publish several beautiful crosses found during the excavations underneath the Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Dubrovnik, popularly known as Our Great Lady’s Cathedral.¹ Not for a long time have we seen in any pilgrimage center in Croatia and Europe crosses and saints and pilgrimage medallions even remotely as beautiful as these. Although the present-day demand for such devotional objects is by no means lesser than a few centuries ago, the production of medals and crosses has been reduced to the deplorable plastic or aluminum articles. Even the most productive mint for such items – Stabilimento Johnson in Milan – has been closed down. The only solid, struck medals that can be bought everywhere are the ones with the inscription *Crux sancti patris Benedicti*, which, of course, no one can read or interpret unless they come with an explanatory label. After all, who understands Latin today?

1 J. STOŠIĆ, 1988, 15-38; K. REGAN, B. NADILO, 2006, 231-242; D. ZELIĆ, 2014, 63-74.

1 J. STOŠIĆ, 1988, 15-38; K. REGAN, B. NADILO, 2006, 231-242; D. ZELIĆ, 2014, 63-74.

Poziv nažalost također preminuloga našeg kolege Josipa Stošića, voditelja arheoloških iskopavanja u Dubrovniku, Arheološkom muzeju u Zagrebu, odnosno njegovu Odjelu za numizmatiku, na suradnju pri određivanju sveukupnoga numizmatičkog materijala došao je još 1984. godine. Prvi primjerci iskopanog novca (45 komada) predani su dana 4. VI. 1984. godine. Dana 6. VII. iste godine pridodano je još 607 primjeraka, a 10. X. još daljnjih pet komada. Sljedeće godine, točnije 10. VIII., J. Stošić donio je daljnja 44 primjerka te se s još 17 komada dana 4. XI. 1985. broj numizmatičkih predmeta popeo na 718. Istog dana vraćeno je i 107 primjeraka novca svih razdoblja, od grčkog novca do novca 17. st. (59 pojedinačnih nalaza i dva manja skupna nalaza dubrovačkog novca 15. i 17. st. iz groba 21), koji je bio izložen na izložbi o iskopavanjima u Dubrovniku i prije toga predan J. Stošiću dana 18. IX. 1984. Godine 1987., točnije 13. III., Odjel za povijest umjetnosti Centra za povijesne znanosti (odnosno tajnica Odjela Đurđa Kovačić) i Ivan Mirnik potpisali su, a na poticaj Josipa Stošića, ugovor o ekspertizi novca pronađenog na lokalitetu Dubrovačke katedrale i Bunićevoj poljani.

Tijekom niza godina ovaj zanimljivi numizmatički materijal postupno se obrađivao, usprkos njegovu strašno lošem, izlizanom i korodiranom stanju. Naravno da štedljivi Dubrovčani nisu bacali optjecajni novac – ukoliko im nije ispao u neku pukotinu u tlu te ga više nisu mogli naći – već bezvrijedni, izlizani, korodirani novac ili pak suvremene patvorine. Numizmatički materijal najprije je opran i preliminarno mehanički očišćen kako bi se uopće nešto moglo razabrati te je započeo višegodišnji, prilično mukotrpan rad na određivanju svakoga pojedinačnog primjerka. Tako je tijekom više godina obrađen sav materijal. Naime, arheolozi, radeći na iskopavanjima ispod današnje Katedrale u Dubrovniku, svaki su numizmatički nalaz spremili u papirnu vrećicu na koju su, *lege artis*, napisali nadnevak, točno mjesto nalaza i dubinu. Neki primjerci medaljica i križića, kao i novca otkriveni su u grobnicama. Isprva su se popisi određenih primjeraka novca tipkali na pisačkoj mašini, po redoslijedu njihova nalaženja, a kasnije su se ti popisi, razrezani prema svakom obrađenom primjerku, ručno slagali i lijepili prema razdobljima i državama, a unutar tih kategorija kronološki, pa su nastali novi popisi, prikladniji za objavu. Potom, kad je prije četvrt stoljeća za

Way back in 1984, the Numismatic Department of the Archaeological Museum in Zagreb received an invitation from our colleague Josip Stošić, leader of archaeological excavations in Dubrovnik who, sadly, also deceased, to cooperate on the classification of the entire numismatic material. The first specimens of the coins excavated (45 of them) were delivered on 4 June 1984. Another 607 specimens were added on 6 July and five more on 10 October of the same year. On 10 August 1985, J. Stošić brought additional 44 specimens. Together with the final 17 pieces delivered on 4 November 1985, the total number of numismatic objects grew up to 718. The 107 coins from all the periods from ancient Greece to the 17th century (59 individual finds and two smaller hoards of Dubrovnik coins from the 15th and 17th centuries found in Grave 21) – handed over to J. Stošić on 18 September 1984 and then shown at the exhibition on the Dubrovnik excavations – were returned the same day. At the encouragement of Josip Stošić, the Department of Art History of the Center for Historical Sciences (represented by its secretary Đurđa Kovačić) and Ivan Mirnik signed on 13 March 1987 the contract on expert analysis of the coins found on the Dubrovnik Cathedral and Bunić poljana sites.

Over a number of years, this interesting numismatic material was gradually classified despite its very poor, worn out and corroded condition. Of course, the budget-conscious people of Dubrovnik would not waste money that was in circulation at the time, unless they dropped it and could not find it any more; they would rather throw away worthless, worn out, corroded coins or some contemporary forgeries. The numismatic material was first washed and exposed to preliminary mechanical cleaning so that something could be made out from it. After a lengthy, rather arduous work on identification of every single specimen that ensued, the task was completed. While carrying out the excavations underneath the present-day Dubrovnik cathedral, archaeologists put every single numismatic find into a separate little paper bag, writing down the date, exact place and depth of the find. Some specimens of medals, crosses and coins were found in tombs. In the beginning, lists of identified coins would be typed on a typewriter, chronologically, as they would be discovered. Later, the lists – cut individually for each identified specimen – were manually arranged and glued by periods and countries and, within these categories, chronologically. As a result, new lists were composed, more suitable for

Numizmatički odjel Arheološkog muzeja u Zagrebu otkupljena licenca za rad pomoću računalnog programa „Numiz“, razrađenog u Numizmatičkom kabinetu Narodnog muzeja Slovenije, sav se posao morao obavljati iznova. Tako su svi spomenuti primjerci malo-pomalo iznova opisani i uneseni u program „Numiz“, ponajbolje sredstvo za obradu i objavu kako novca tako i medalja, što nije bio mali zadatak.

Nešto od nađenog novca već je i objelodanjeno, npr. prilično važan i brojan materijal za to mjesto, a to je bizantski novac.² Potom se nešto moglo napisati i o antičkom novcu: još jednom rječitom svjedočanstvu o dugačkom kontinuitetu naseljavanja i nastavanja Raguse.³ U nedavno je vrijeme i laboratorij Arheološkog muzeja u Zagrebu, na čelu s Damirom Doračićem, obavio čišćenje i konzervaciju najnečistijeg i najugroženijeg dijela novčanih nalaza, ali i svetačkih, odnosno hodočasničkih medalja te raspelaca/križića. Potonja *devotionalia* se zbog lošeg stanja i debele inkrustacije do sada nisu smjela dirati. Veliki problem kod tog metala bio je taj što je podzemna voda bila obilata i zbog blizine mora vrlo slana, što je pogodovalo korodiranju. Dok se novac prigodom arheoloških iskopavanja i istraživanja najčešće nalazio u nasipu, raspelca i medaljice ovješeni oko vrata pokojnika ili na krunice, svjesno su i namjerno polagani u grobove.⁴

Nažalost, križići i svetačke medaljice su tijekom razvitka numizmatike u priličnoj mjeri bili zapostavljeni, no ne samo kod nas. U našoj je zemlji u najnovije vrijeme Ana Azinović Bebek pomno obradila ne samo svetačke/hodočasničke medaljice već i križiće i krunice.⁵ Već je i prije toga, nakon svojih iskopavanja na nekoliko lokaliteta, objavljivala svetačke medaljice nađene u tamošnjim grobovima.⁶ Još je naših autora koji su prigodom iskopavanja pronašli sličan materijal ili su

publishing. Afterwards, a quarter of a century ago, when the Numismatic Department of the Archaeological Museum in Zagreb bought the license for the Numiz computer program developed by the Numismatic Cabinet of the National Museum of Slovenia, the whole job had to be done all over again. All the specimens were thus described again and fed into Numiz program – the best tool for classification and publishing of coins and medals – not a minor task.

Some of the coins have already been published – for example, the coins very important for the site, such as the Byzantine money.² Later, something was written about the ancient coins – yet another strong piece of evidence of the long continuity of human presence in the Ragusa area.³ Headed by Damir Doračić, the laboratory of the Archaeological Museum in Zagreb has recently carried out the cleaning and conservation of the least legible coins, saints and pilgrimage medals and crosses. Due to their poor condition and thick incrustation, the latter devotional objects could not be touched until now. The major problem with this metal was the fact that it had been exposed to abundant underground waters rich with salt due to vicinity of the sea – the conditions favorable to corrosion. While the coins were mostly found in the grave fills, the crosses and medals were found around the necks of the deceased or on their rosaries, having been intentionally placed in the graves.⁴

Unfortunately, numismatics has neglected crosses and saint medallions to a rather large extent – not only in Croatia. In our country, Ana Azinović Bebek has recently meticulously analyzed not just saint and pilgrimage medals, but also crosses and rosaries.⁵ Even earlier, after the excavations carried out on several sites, she published the saints medals found in graves from several sites.⁶ Some other Croatian authors have also found similar material during excavations or have analyzed the material from museum

2 I. MIRNIK, 1995, 169-177, 265-266.

3 I. MIRNIK, 1997, 248-258.

4 Tu se nalazi i jedan mali skupni nalaz dubrovačkih grošića (*grossetti*) iz 17. st. pronađen u grumenu, najvjerojatnije zaboravljen u džepu nekog pokojnika. Pronađene su još neke druge manje ostave dubrovačkog novca. U nekim grobovima pronađene su i vrlo lijepe izrađene dvodijelne kopče (oponašanje filigrana) kojima su se ispod vrata zatvarale košulje. Neki od kovinskih predmeta upućuju na pomisao da je riječ o okovima molitvenika, koji su se također vrlo često stavljali uz pokojnike.

5 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012.

6 A. AZINOVIĆ, 2002, 130-141; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2007, 391-405; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2009, 463-488.

2 I. MIRNIK, 1995, 169-177, 265-266.

3 I. MIRNIK, 1997, 248-258.

4 This includes a small hoard of Dubrovnik pennies (*grossetti*) from the 17th century found in a lump, most likely forgotten in the pocket of a deceased person. Some other minor hoards of Dubrovnik coins were also found. Some graves contained nicely executed double-segmented buckles (filigree imitations) used for fastening shirts under the neck. Some of the metal objects are possibly parts of metal prayer-book bindings, also frequently left with the dead.

5 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012.

6 A. AZINOVIĆ, 2002, 130-141; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2007, 391-405; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2009, 463-488.

obradili materijal iz muzejske zbirke.⁷ Cjelokupna bibliografija nalazi se u spomenutoj disertaciji A. Azinović Bebek.⁸ Srećom je ta vrijedna disertacija i objelodanjena na najsuvremeniji način: u obliku PDF-a kao bonus disk⁹ priložen disku kataloga izložbe „Sveta mjesta starih Zagrepčana“ otvorene u Muzeju grada Zagreba 2015. godine.¹⁰

Najpoznatiji među starijim autorima koji su posvetili pažnju križićima bio je benediktinac Leo Ferdinand Kuncze.¹¹ Uvrstio ih je u 21 niz: *Cruces in genere/Kreuze und Kreuzmedaillen*, a podvrste bile su mu A. *Kreuze an Medaillen* (Križevi na medaljama, kakvih imamo i u dubrovačkom materijalu), a tu se nalaze I. *Invocationes SS. Crucis*, II. *Signa crucis*, III. *Pendants-Kreuz-Medaillen*, IV. *Missionsmedaillen*. Sljedeća kategorija su: B. *Kreuze als Medaillen* (Križevi kao medalje; 11 varijanta) te u 22. nizu ima *Cruces de Sanctis vocatae/Nach Heiligen benannte Kreuze* (Križići nazvani prema svetcima).¹² U kategoriji B Kuncze opisuje križiće s anđeoskim glavama (lišćem, ružicama) na krajevima,¹³ potom križiće s Veronikinim rupcem i oruđem Isusove muke¹⁴ kakve imamo među opisanim primjercima iz Dubrovnika. Osim A. Azinović Bebek, koja je u svojoj disertaciji pisala i o križićima,¹⁵ još se, nakon što je publicirao svetačke medaljice iz fundusa Narodnog muzeja Slovenije,¹⁶ ovaj put križićima posvetio i D. Knez.¹⁷

Neke od medaljica nose godinu nastanka, križići ne, no sve se mora datirati prije velikoga, katastrofalnog potresa dana 6. travnja 1667. godine, koji je uvelike izmijenio ne samo izgled Grada već i njegovu daljnju sudbinu. Kao i medaljice, predočeni nam križići najvjerojatnije potječu iz Italije. Složili smo ih po tipu. Četiri su gotovo identična, ali različite veličine, a dva se od njih razlikuju. Prema

collections.⁷ The complete bibliography can be found in the said dissertation of A. Azinović Bebek.⁸ Fortunately, this valuable dissertation was published in the most up-to-date format: as a PDF document on the bonus disk⁹ enclosed to the catalogue of the exhibition entitled *Sacred Places of Old Zagreb People* held in the Zagreb City Museum in 2015.¹⁰

The best known among the earlier authors who dedicated their attention to crosslets was Leo Ferdinand Kuncze, a Benedictine monk.¹¹ He classified them into 21 sets: *Cruces in genere/Kreuze und Kreuzmedaillen*, and subsets: A. *Kreuze an Medaillen* (Crosses on Medals, like the ones found in the Dubrovnik material); I. *Invocationes SS. Crucis*, II. *Signa crucis*, III. *Pendants-Kreuz-Medaillen*, IV. *Missionsmedaillen* are also here. Next category includes: B. *Kreuze als Medaillen* (Crosses as Medals; 11 variants). The 22nd set includes *Cruces de Sanctis vocatae/Nach Heiligen benannte Kreuze* (Crosses Named after Saints).¹² In B category, Kuncze describes crosses with angel heads (leaves, small roses) at their ends¹³ and those with the Veil of Veronica and Instruments of the Passion of Christ¹⁴ like the ones found among the described Dubrovnik specimens. Besides A. Azinović Bebek, who tackled the crosses in her dissertation,¹⁵ D. Knez also wrote about the crosses¹⁶ after he had published the saints medals from the collections of the National Museum of Slovenia.¹⁷

Unlike the crosses, some of the medallions have the year of manufacture inscribed on them but all of them should be dated to the period before the disastrous earthquake that shook Dubrovnik on 6 April 1667, changing not just the urban scenery of the town but also its future. Just like the medals, the crosses also probably come from Italy. We classified them by types. Four of them are almost identical but are of differ-

7 G. LIPOVAC-VRKLJAN, 1993, 117-130; O. KRNJAK, 1994, 31-34; O. KRNJAK, 1997, 71-78; O. KRNJAK, 2006, 111-143; LJ. GUDELJ, 2010, 441-449; B. MAŠIĆ, 2014, itd.

8 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 241-252.

9 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2015.

10 B. MAŠIĆ, 2015.

11 L. F. KUNCZE, 1885, 118-129.

12 Npr. križevi sv. Andrije, sv. Antuna, sv. Benedikta, sv. Bernarda, sv. Jurja, sv. Ivana (odnosno Malteški križ), sv. Mihaela, sv. Tome, sv. Ulrika, sv. Valentina te sv. Zaharije, sve u svemu 11 vrsta.

13 L. F. KUNCZE, 1885, 121 (B.I.3).

14 L. F. KUNCZE, 1885, 121 (B.I.6,7).

15 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 162-195.

16 D. KNEZ, 2001.

17 D. KNEZ, 2010.

7 G. LIPOVAC-VRKLJAN, 1993, 117-130; O. KRNJAK, 1994, 31-34; O. KRNJAK, 1997, 71-78; O. KRNJAK, 2006, 111-143; LJ. GUDELJ, 2010, 441-449; B. MAŠIĆ, 2014 etc.

8 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 241-252.

9 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2015.

10 B. MAŠIĆ, 2015.

11 L. F. KUNCZE, 1885, 118-129.

12 For example, the crosses of St. Andrew, St. Anthony, St. Benedict, St. Bernard, St. George, St. John (Maltese cross), St. Michael, St. Thomas, St. Ulrich, St. Valentine and St. Zachary – all in all, 11 types.

13 L. F. KUNCZE, 1885, 121 (B.I.3).

14 L. F. KUNCZE, 1885, 121 (B.I.6,7).

15 A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 162-195.

16 D. KNEZ, 2001.

17 D. KNEZ, 2010.

ljubaznom priopćenju kolege Rodolfa Martinija iz Milana, ta četiri križića spadaju u tzv. „španjolski tip“, stvoren prema koncu 16. st. Na tlu Španjolske početkom 17. st. stavlja se na naličje, nekada prazno, lik Majke Božje te se taj običaj ubrzo širi diljem katoličke Europe, pogotovo Italije, odakle najvjerojatnije dolaze dubrovački primjerci, kvaliteta kojih je vrhunska.¹⁸

Opisani križići – privjesci govore nam o visoko razvijenom ukusu davnih dubrovačkih gospara i njihovih supruga, dok i križići i svetačke medaljice ukazuju na talijanska svetišta u koja su gospari hođoćastili i kući donosili prelijepa *devotionalia*, namijenjena obitelji i samima sebi.

ent sizes. Two of them are different. As our colleague Rodolfo Martini from Milan has kindly informed us, these four crosses are of the so-called “Spanish type”, created in the late 16th century. In the early 17th-century Spain, it was customary to put the Mother of God on the empty back side of such crosslets. The custom soon spread throughout the Catholic Europe, particularly in Italy, from where the Dubrovnik specimens (which are of the top quality) probably come from.¹⁸

The cross pendants described here are evidence to the highly developed taste of the Dubrovnik noblemen and their wives from past centuries. On the basis of both the crosses and the saint medallions we can tell which Italian shrines were the destinations of their pilgrimage and from where would they bring home beautiful devotional objects for themselves and their families.

18 Potječu iz grobova 21 i 22, ali iz različitih dubina. Tako je križić kat. br. 1 pronađen dana 29 .7. 1983. g. u grobu br. 21a (= 21/3) na dubini od -0.55 m; sličan križić, kat. br. 2, potječe iz groba 21e (= 21/3) s dubine od -2.20 m. Pronađen je 4. 8. 1983. g. skupa s još devet medaljica i jednim dubrovačkim folarom iz 15. st., najvjerojatnije slučajno upalim u raku. Dva križića, kat. br. 3 i 5, iskopani su dana 5. 8. 1983. g. s još šest svetačkih medaljica u grobu br. 22a (= 22-1) s dubine od -2.00 m. Oštećeni križić, kat. br. 5, nešto je veći od ostalih i jednostran je. Križić kat. br. 4 potječe iz groba br. 22d (= 23-3) s dubine od -1.80 m. Pronađen je dana 4. 8. 1983. g. skupa s osam različitih medaljica. Grobni prilozi iz groba br. 22c (= 22-2) s dubine -1.50 m pronađeni su dana 3. 8. 1983. g.: križić kat. br. 6, kao i jedna dvodijelna kopča za odjeću i petnaest medaljica, isključivo talijanskih. Kvaliteta potonjeg križića nije tako visoka kao prvih četiri, a prema fakturi spada u prvu polovinu 17. st.

18 They were found in Graves 21 and 22, but at different depths. The Cat. No. 1 cross was found on 29 July 1983 in Grave 21a (= 21/3) at a depth of -0.55m; a similar cross (Cat. No. 2) comes from Grave 21e (= 21/3), from -2.20m. It was found on 4 August 1983 together with nine medallions and one 15th-century Dubrovnik follar, which had probably ended up in the grave by accident. Two crosses (Cat. No. 3 and 5) were excavated on 5 August 1983 from Grave 22a (= 22-1) at a depth of -2.00m, together with six saints medals. The damaged Cat. No. 5 cross is somewhat larger than the others and is single-sided. The Cat. No. 4 cross was found in Grave No. 22d (= 23-3) at a depth of -1.80m. It was found on 4 August 1983, together with eight different medals. The grave goods from Grave No. 22c (= 22-2) were found on 3 August 1983 at a depth of -1.50m. They included: the Cat. No. 6 cross, one double-segmented buckle for clothes and 15 medals – all of them Italian. The latter cross is not of the high quality as the first four ones. Based on its execution, it can be dated to the first half of the 17th century.

KATALOG (foto: I. Krajcar)

1. Križić, 17. st. – Raspeti/Bezgrješna

Lice: latinski križ s trolisnim završetcima hasti, s okomitom ušicom: raspeti Krist; krajevi hasta završavaju glavama kerubina i kuglicama. Naličje: Bezgrješna, stoji na polumjesecu; ruke sklopljene na grudima u molitvi, zrakasta aureola; iznad nje Duh Sveti u obliku goluba; na antenama l. i d. anđeo; haste završavaju glavama kerubina i kuglicama. S ušicom.

Pozlaćena bronca. Težina: 3,24 g. Veličina: 29 x 40 mm. Vrlo lijepo sačuvan.

Dubrovački muzeji. Grob 21a (= 21/3). z = -0,55 m. (Pronađen 29. 7. 1983.) (-4345) (62696)

Analogije: D. KNEZ, 2010, 80, 13-14 sl.; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

CATALOGUE (photo: I. Krajcar)

1. Cross, 17th century – Crucified Jesus / Virgin Mary

Obverse: Latin cross with arms with trefoil endings and vertical loop: crucified Christ; arms ending with Cherub heads and globules. Reverse: Virgin Mary, standing on crescent; hands clasped in prayer on her breast, radiant halo; Holy Spirit above her, in the aspect of dove; an angel on antennas left and right; arms ending with Cherub heads and globules. Loop. Gold-plated bronze. Weight: 3.24 g. Size: 29x40mm. Very well-preserved.

Dubrovnik Museums. Grave 21a (= 21/3). z = -0.55m. (Found: 29 July 1983) (-4345) (62696)

Analogies: D. KNEZ, 2010, 80, Fig. 13-14; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

2. Križić, 17. st. – Raspeti/Bezgrješna

Lice: latinski križ s trolisnim završetcima hasti, s okomitom ušicom: raspeti Krist; krajevi hasta završavaju glavama kerubina i kuglicama. Naličje: Bezgrješna, stoji na polumjesecu; ruke sklopljene na grudima u molitvi, zrakasta aureola; iznad nje Duh Sveti u obliku goluba; na antenama l. i d. anđeo; haste završavaju glavama kerubina i kuglicama; lijeva kuglica nedostaje. S ušicom.

Pozlaćena bronca. Težina: 1,63 g. Veličina: 25 x 37 mm. Lijepo sačuvan.

Dubrovački muzeji. Grob 21e (= 21/3). z = -2,20 m. (Pronađen 4. 8. 1983.) (-4554) (62715)

Analogije: D. KNEZ, 2010, 80, 13-14 sl.; A. AZI-NOVIĆ BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

2. Cross, 17th century – Crucified Jesus / Virgin Mary

Obverse: Latin cross with arms with trefoil endings and vertical loop: crucified Christ; arms ending with cherub heads and globules. Reverse: Virgin Mary, standing on crescent; hands clasped in prayer on her breast, radiant halo; Holy Spirit above her, in the aspect of dove; an angel on antennas left and right; arms ending with Cherub heads and globules; left globule missing. Loop.

Gold-plated bronze. Weight: 1.63 g. Size: 25x37mm. Well-preserved.

Dubrovnik Museums. Grave 21e (= 21/3). z = -2.20m. (Found: 4 August 1983) (-4554) (62715)

Analogies: D. KNEZ, 2010, 80, Fig. 13-14; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

3. Križić, 17. st. – Raspeti/Bezgrješna

Lice: latinski križ s trolisnim završetcima hasti, s okomitom ušicom: raspeti Krist; krajevi hasta završavaju glavama kerubina i kuglicama. Naličje: Bezgrješna, stoji na polumjesecu; ruke sklopljene na grudima u molitvi, zrakasta aureola; iznad nje Duh Sveti u obliku goluba; na antenama l. i d. anđeo; haste završavaju glavama kerubina i kuglicama.

Pozlaćena bronca. Težina: 3,12 g. Veličina: 29 x 40mm. Vrlo lijepo sačuvan.

Dubrovački muzeji. Grob 22a (= 22-1). z = -2,00 m. (Pronađen 5. 8. 1983.) (-4563) (62724)

Analogije: D. KNEZ, 2010, 80, 13-14 sl.; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

3. Cross, 17th century – Crucified Jesus / Virgin Mary

Obverse: Latin cross with arms with trefoil endings and vertical loop: crucified Christ; arms ending with cherub heads and globules. Reverse: Virgin Mary, standing on crescent; hands clasped in prayer on her breast, radiant halo; Holy Spirit above her, in the aspect of dove; an angel on antennas left and right; arms ending with Cherub heads and globules.

Gold-plated bronze. Weight: 3.12 g. Size: 29x40mm. Very well-preserved.

Dubrovnik Museums. Grave 22a (= 22-1). z = -2.00m. (Found: 5 August 1983) (-4563) (62724)

Analogies: D. KNEZ, 2010, 80, Fig. 13-14; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

4. Križić, 17. st. – Raspeti/Bezgrješna

Lice: latinski križ s trolisnim završetcima hasti, s okomitom ušicom: raspeti Krist; krajevi hasta završavaju glavama kerubina i kuglicama. Naličje: Bezgrješna, stoji na polumjesecu; ruke sklopljene na grudima u molitvi, zrakasta aureola; iznad nje Duh Sveti u obliku goluba; na antenama l. i d. anđeo; haste završavaju glavama kerubina i kuglicama.

Bronca s tragovima pozlate. Težina: 1,69 g. Veličina: 27 x 37 mm. Vrlo lijepo sačuvan.

Dubrovački muzeji. Grob 22d (= 23-3). z = -1,80 m. (Pronađen 4. 8. 1983.) (-4595) (62760)

Analogije: D. KNEZ, 2010, 80, 13-14 sl.; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

4. Cross, 17th century – Crucified Jesus / Virgin Mary

Obverse: Latin cross with arms with trefoil endings and vertical loop: crucified Christ; arms ending with Cherub heads and globules. Reverse: Virgin Mary, standing on crescent; hands clasped in prayer on her breast, radiant halo; Holy Spirit above her, in the aspect of dove; an angel on antennas left and right; arms ending with Cherub heads and globules.

Bronze with traces of gilding. Weight: 1.69 g. Size: 27x37 mm. Very well-preserved.

Dubrovnik Museums. Grave 22d (= 23-3). z = -1.80m. (Found: 4 August 1983) (-4595) (62760)

Analogies: D. KNEZ, 2010, 80, Fig. 13-14; A. AZINOVIC BEBEK, 2012, T, 60, 805-814; 230-232.

5. Križić, 17. st. – Isus Krist

Jednostran. Lice: Aplicirani Corpus od kojega je sačuvan samo donji dio; križ na krajevima ima volute i trolist; gore titulus; dolje lubanja s prekrizanim kostima. Završetak lijeve haste nedostaje.

Bronca. Težina: 5,53 g. Veličina: 34 x 62 mm. S ušicom. Oštećen.

Dubrovački muzeji. Grob 22a (= 22-1). z = -2,00 m. (Pronađen 5. 8. 1983.) (-4562) (62723)

Analogije: L. F. KUNCZE, 1885, 365, 11.; D. KNEZ, 2010, 18 sl.; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 813 sl.

5. Cross, 17th century – Jesus Christ

Uniface. Obverse: Appliqué Corpus – only lower portion preserved; cross has volutes and trefoil at ends; titulus above; scull with crossbones below. End of left arm missing.

Bronze. Weight: 5.53 g. Size: 34x62mm. Loop. Damaged.

Dubrovnik Museums. Grave 22a (= 22-1). z = -2.00m. (Found: 5 August 1983) (-4562) (62723)

Analogies: L. F. KUNCZE, 1885, 365, 11; D. KNEZ, 2010, Fig. 18; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, Fig. 813.

6. *Križić*, 17. st. – *Isus Krist/Arma Christi*

Lice: Raspelo; iz Isusovih rana kapa krv. Naličje: Oruđe Kristove muke – *Arma Christi*; na sredini Veronikin rubac. Križić s ušicom i istacima na krajevima.

Bronca, bez tragova pozlate. Težina: 1,07 g. Veličina: 22 x 31mm. Oštećen.

Dubrovački muzeji. Grob 22c (= 22-2). z = -1.50 m. (Pronađen 3. 8. 1983.) (-4576) (62760)

Analogije: L. F. KUNCZE, 1885; D. KNEZ, 2010; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, 722-726 sl.

6. *Cross*, 17th century – *Jesus Christ / Instruments of Passion*

Obverse: Crucifix; blood dripping from Christ's wounds. Reverse: Instruments of the Passion of Christ (*Arma Christi*); Veil of Veronica in the center. Cross with a loop and spire at the ends.

Bronze, no traces of gilding. Weight: 1.07 g. Size: 22x31mm. Damaged.

Dubrovnik Museums. Grave 22c (= 22-2). z = -1.50m. (Found: 3 August 1983) (-4576) (62760)

Analogies: L. F. KUNCZE, 1885; D. KNEZ, 2010; A. AZINOVIĆ BEBEK, 2012, Fig. 722-726.

Translation: Duško Čavić

LITERATURA / REFERENCES

- AZINOVIĆ, A., 2002. – Ana Azinović, Novo Mjesto – kapela sv. Petra, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 34, 3, Zagreb, 130-141.
- AZINOVIĆ BEBEK, A., 2007. – Ana Azinović Bebek, Hodočasnici iz Čazme u 17. i 18. stoljeću, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 40, Zagreb, 391-405.
- AZINOVIĆ BEBEK, A., 2009. – Ana Azinović Bebek, Novovjekovni nalazi u grobovima 17. i 18. stoljeća oko crkve sv. Nikole biskupa u Žumberku, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., 42, Zagreb, 463-488.
- AZINOVIĆ BEBEK, A., 2012. – Ana Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad/PhD Thesis, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- AZINOVIĆ BEBEK, A., 2015. – Ana Azinović Bebek, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*. Doktorski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012. Bonus disk. *Sveta mjesta starih Zagrepčana. Hodočasnička odredišta Zagrepčana u 17. i 18. stoljeću. Hodočašća - europske poveznice*. Zagreb. (PDF)
- GUDELJ, Lj., 2012. – Ljubomir Gudelj, Kasnosrednjovjekovno groblje na Kaldrmi u Kamenu Mostu, *Zbornik Stjepan Gunjača i hrvatska povijesno-arheološka baština*, 1, Split, 441-449.
- KNEZ, D., 2001. – Darko Knez, *Svetinjice iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije. Pilgrimage badges from the collection of the National Museum of Slovenia*, Ljubljana.
- KNEZ, D., 2010. – Darko Knez, *Od zore do mraka. Križi iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije. From dawn till dusk. Crosses in the collection of the National Museum of Slovenia*. Ljubljana.
- KRNJAK, O., 1994. – Ondina Krnjak, Prilog istraživanju tradicije štovanja Majke Božije Trsatske – Loretske i hodočašćenja njoj iz Istre (neka svjedočanstva iz Marčane), *Marčanski zbornik. Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 750. obljetnice postojanja Marčane i 100. obljetnice osnutka hrvatske čitaonice*, Pula, 31-34.
- KRNJAK, O., 1997. – Ondina Krnjak, Grobni prilozi iz crkvice Majke Božje od Kuj kod Ližnjana, *Ližnjanski zbornik. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Ližnjan i okolica od prapovijesti do danas*, Pula, 71-78.
- KRNJAK, O., 2006. – Ondina Krnjak, Svetačke medaljice iz Brkača kod Motovuna, *Histria archaeologica*, 35 (2004), Pula, 111-143.
- KUNCZE, L. F., 1885. – Leo Ferdinand Kuncze, *Systematik der Weihmünzen. Eine ergänzende Studie für alle Freunde der Numismatik*, Raab, 118-129.
- LIPOVAC-VRKLJAN, G., 1993. – Goranka Lipovac-Vrkljan, Prilog „čitanju“ nekih nalaza benediktinske opatijske crkve na Košljunu. A contribution to the Interpretation of some of the Benedictine Abbey Church Finds on the Island of Košljun, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 10, Zagreb, 117-130.
- MAŠIĆ, B., 2014. – Boris Mašić, *Religijske medaljice u srednjovjekovnoj arheološkoj zbirci Muzeja grada Zagreba. Religiöse Medaillen in der Mittelalterlichen archäologischen Sammlung des Museums der Stadt Zagreb*, Zagreb.
- MAŠIĆ, B., 2015. – Boris Mašić, *Sveta mjesta starih Zagrepčana. Hodočasnička odredišta Zagrepčana u 17. i 18. stoljeću. Hodočašća - europske poveznice*. Zagreb. (PDF)
- MIRNIK, I., 1995. – Ivan Mirnik, Numizmatički nalazi u Dubrovniku (prethodni izvještaj o bizantskom novcu), u/in: *Etnogeneza Hrvata* (ur./ed.: N. Budak), Zagreb, 169-177.
- MIRNIK, I., 1997. – Ivan Mirnik, Nalazi antičkog novca u Dubrovniku, *Dubrovnik*, NS, 8, 4, Dubrovnik, 248-258.
- REGAN, K., NADILO, B., 2006. – Krešimir Regan, Branko Nadilo, Ranoromaničke sakralne građevine dubrovačkog područja (II), *Građevinar*, 58, 3, Zagreb, 231-242.
- STOŠIĆ, J., 1988. – Josip Stošić, Prikaz nalaza ispod Katedrale i Buničeve poljane u Dubrovniku, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva*, 12, Zagreb, 15-38.
- ZELIĆ, D., 2014. – Danko Zelić, *Arhitektura starih katedrala, Katedrala Gospe Velike u Dubrovniku*, (ur./ed.: K. Horvat-Levaj), Dubrovnik–Zagreb, 30-64.
- ZELLER, G., 1883. – Gustav Zeller, *Des Erzstiftes Salzburg Münzrecht und Münzwesen nebst Verzeichniss der Salzburgerischen und auf Salzburg bezug habenden Münzen & Medaillen*, Salzburg.